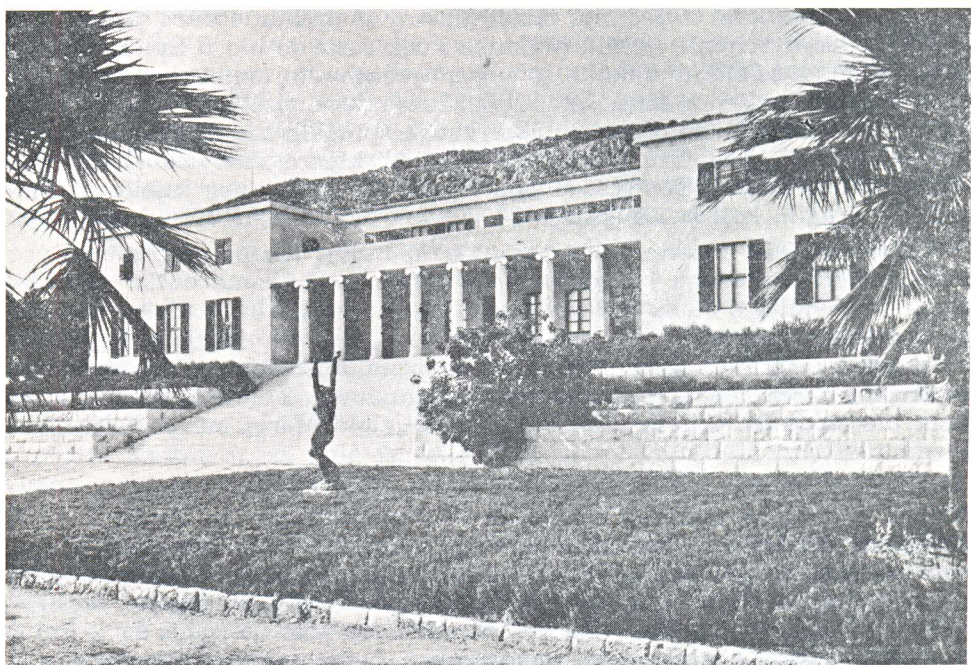

Duško Kečkemet

MEŠTROVIĆ U SPLITU

U povodu dvadesete obljetnice smrti

Galerija Meštrović

Ivan Meštrović se rodio u Vrpolju u Slavoniji; zavičajan je u Otavicama u Dalmatinskoj zagori; do 1918. živio je u inozemstvu, u Beču, Parizu, Rimu; razdoblje između dva rata proveo je uglavnom u Zagrebu, gdje je imao dva atelijera i djelovao na Umjetničkoj akademiji; od 1942. živio je u Rimu, u Švicarskoj, a zatim stalno u Sjedinjenim Državama — pa ipak ga je uvijek naročito privlačio Split. Tu je započela njegova umjetnička

izobrazba, a tu je i sagradio dom s namjerom da se u njemu stalno naseli i provede ostatak života i rada — što mu se, na žalost, nije ostvarilo. U Splitu, nedaleko od Otavica, osjećao se Meštrović također u zavičaju. Split je i prije rata bio vrlo živ i kulturni grad, s vidljivim perspektivama razvitka. Usto je privlačio mediteranskom klimom i bogatom umjetničkom tradicijom. To je razlog zašto Meštrović nije svoj novi dom sagradio ni u užem zavičaju (gdje je još prije roditeljima podigao kuću), ni u Zagrebu, administrativnom i kulturnom središtu Hrvatske (gdje je već bio obnovio jednu baroknu kuću u Gornjem gradu), već na Mejama u Splitu.

Prvi susret Ivana Meštrovića sa Splitom zbio se 1900, kada ga je otac doveo u klesarsku radionicu Pavla Bilinića, koja se nalazila iza željezničke stanice. Mladić nije dugo boravio u Splitu — ni godinu dana — ali je taj boravak bio odlučan za njegov razvitak. Tu je, pod rukovodstvom talijanskoga kipara Artura Ferraronija, počeo ozbiljnije klesati kamen i modelirati, rađeći i skulpture za obnovljeni zvonik splitske katedrale; tu je u učitelja Petra Škarice, u profesora Ante Bezića i Bilinićeve žene Regine rođene Vecchietti stekao prvu izobrazbu. Iz Splita je, konačno, pošao u Beč na studije.

Ali ni odlaskom u Beč nije mladi Meštrović prekinuo vezu sa Splitom. Vraćajući se u vrijeme ljetnih praznika kući, često je bio u Splitu. Stariji Splitski su ga se sjećali kako bi se s ocem u zagorskoj odjeći, ponosnim na svog već proslavljenog sina, šetao splitskom rivom, poštivan i cijenjen od sviju. Bio je i stalni član umjetničkog kruga splitskih sveučilištaraca, književnikâ Nazora, Begovića, Vojnovića, slikarâ i kiparâ Vidovića, Deškovića, Rosandića, arhitekta Tončića, skladatelja Hatzea, likovnog kritičara Tagliè i drugih, koji su se sastajali u kavani Troccoli na Narodnom trgu.

Godine 1905. Meštrović je tek završio bečku Akademiju, ali se već bio proslavio radovima izlaganim na godišnjim izložbama bečke secesije. Stoga je shvatljivo da su Splitski baš u njega, iako vrlo mladoga, naručili spomenik Luki Botiću. Meštrovićev spomenik, istaknuto djelo secesijskoga stila, još s utjecajem Rodinova impresionizma, izazvao je u konzervativnijim splitskim, uglavnom crkvenim, krugovima i stanovit otpor jer je tada bio smatran sablažnjivim goli lik »Bijedne Mare« na postolju spomenika.

Dva druga javna spomenika, Marka Marulića i Grgura Ninskoga, Meštrović je darovao Splitu, a Općina se pobrinula za njihovo lijevanje i postavljanje. Dodamo li njima i nadgrobni spomenik Anti Trumbiću u klaustru samostana sv. Frane, bistu Frane Bulića u parku Arheološkog muzeja, noviji spomenik Majke i djeteta, postavljen pred rodište, također Meštrovićev dar, te lik Ivana Krstića u Krstionici, možemo ustvrditi da je Split, koji inače oskudijeva u javnim spomenicima, bogat onima Meštrovićevima.

Odlučivši da se stalno nastani u Splitu, sagradio je Ivan Meštrović 1939. na Mejama reprezentativnu palaču u neoklasičnom stilu, okruženu mediteranskim parkom. Palača je u prvom redu bila namijenjena stanovanju njegove šesteročlane obitelji; zatim radu jer je bila opskrbljena zasebnim atelijerom za modeliranje i rad u kamenu, drugim atelijerom u zgradi za rad u drvetu i još jednim pod cestom za veće skulpture; ujedno je kipar, gradeći palaču na Mejama, planirao u njoj i galeriju svojih radova u vlastitom posjedu.

Završivši palaču, kupio je Meštrović malo podalje na Mejama poluruševni renesansni ljetnikovac na imanju stare splitske obitelji Capogrosso, zvan Kaštelet ili u pučana Kaštilac, obnovio njegov istočni dio s kulom i crkvicom, a zapadni dio iznova sagradio prema svome projektu 1941. godine. Podigao je prostraniju crkvicu da u nju postavi 28 velikih drvenih reljefa s prizorima iz života Kristova i impresivno drveno Raspelo, nastalo u vrijeme prvog svjetskog rata. Pred crkvom je sagradio dvorište okruženo trijemom, također namijenjeno skulpturama. Cijeli taj kompleks nazvao je Crikvine.

Tih je godina Meštrovićeva obitelj ljeti boravila u Splitu, a zimi u Zagrebu. Neposredno pred rat smjestili su se u novom domu na Mejama. U blagovaonici, oko kamina, okupljalo se kiparevo društvo i vodilo duge razgovore o kojima je Meštrović napisao knjigu i objavio zatim u Švicarskoj, u njemačkom prijevodu. Ali, tada su talijanski fašisti okupirali Split, demontirali spomenik Grgura Ninskoga, a Meštrovićev talijanski prijatelj književnik Giovanni Papini poručio mu je da pripremaju i njegovo hapšenje, kao represaliju na njegovu dosljednu politiku protiv talijanskih aspiracija na Dalmaciju, još od vremena prije prvog svjetskog rata.

Meštar je tada otputovao u Zagreb. Tu su ga malo zatim ustaške vlasti uhapsile i stavile u zatvor, gdje ga je čekala neizvjesna sudbina. Zahvaljujući svom velikom umjetničkom ugledu i međunarodnim intervencijama uspio je izaći iz zatvora i skloniti se u Italiju, zatim u Švicarsku i konačno u Ameriku, gdje je pozvan da predaje najprije na Sveučilištu u Syracusi, a zatim u South Bendu. Njegova obitelj provela je veći dio rata u Splitu pod objema okupacijama, a zatim mu se supruga pridružila, a djeca razišla, tako da se obitelj više nije nikada našla na okupu.

Meštrović je otada živio i stvarao u Americi, ali je duhom stalno bio u domovini, a naročito ga je čežnja vukla Splitu i domu na Mejama. Sva pisma što ih je pisao prijateljima i znancima odišu tom čežnjom.

Dokaz njegove ljubavi prema domovini, a prema Splitu posebno, jest darovnica kojom je 1952. darovao svome narodu palaču i Kaštilac na Mejama, kuću i atelijer u Zagrebu, obiteljski mauzolej u Otavicama i velik broj skulptura u kamenu, bronci i drvetu da se izlože u splitskoj palači i susjednom Kašteletu, za koje je želio da postanu galerijom njegovih djela. Otada se stalno brinuo za tu galeriju, darivajući joj u nekoliko navrata nova djela.

Vratio se na kraće vrijeme u Split tek 1959. Bio je oduševljen ne samo svojim domom i reprezentativnom galerijom u njemu nego i cijelim novim Splitom i njegovim naglim razvitkom. Namjeravao je uskoro ponovo doći u Split, ali su ga u tome spriječile bolest a zatim smrt 16. siječnja 1962. U domovinu je vraćen u lijesu i pokopan u mauzoleju u Otavicama.

Galerija Meštrović u Splitu danas posjeduje i izlaže oko dvije stotine istaknutih djela Ivana Meštrovića, skulptura u kamenu, drvetu i bronci, zatim slike i crteže. U tim djelima prikazan je cijeli umjetnički razvitak velikoga kipara u razdoblju od šezdeset godina stvaranja, od prvih mladenačkih radova do onih staračkih. Skulpture »herojskog ciklusa«, u secesijskom stilu, nastale prije prvog rata; zatim impresivno ekspresionističko Raspelo i jedinstveni ciklus drvenih reljefa života Kristova u Kašteletu što ga je Meštrović stvarao gotovo četrdeset godina; mramorni ženski aktovi

i brončane djevojke s glazbalima; potresni lik Joba, zasnovan u zatvoru 1942; velika Pietà nastala pod utjecajem Michelangelove skulpture i neki američki radovi — ključne su točke i vrhunski domet Meštrovićeva stvaralaštva. Ta djela stalno privlače u Split brojne posjetitelje ne samo iz domovine nego i iz cijeloga svijeta.

Više od osam decenija prisutan je Ivan Meštrović u Splitu, i osobno i svojim djelima. Ipak je njegovim imenom obilježena tek jedna skromna uličica na Mejama. Mislimo da bi se u povodu stote obljetnice rođenja imenom kipara Ivana Meštrovića mogla nazvati neka istaknutija ulica ili šetalište da bismo se time velikom umjetniku bar djelomično odužili za ono čime je obogatilo naš Split.

Posvećujući mu ovaj članak »Kulturne baštine« i Društvo prijatelja kulturne baštine Splita odaje mu počast u okviru svojih skromnih mogućnosti.

